

Hoe kan professionele ondersteuning de pedagogische kwaliteit van basisvoorzieningen voor jonge kinderen beïnvloeden?

Begrippen

Basisvoorzieningen voor jonge kinderen: De formele opvang van baby's, peuters in groeps- en gezinsopvang, kleuteronderwijs en preventieve gezinsondersteuning (zoals consultatiebureaus van Kind en Gezin, inloopteams,...).

Pedagogische kwaliteit: In onderzoeksliteratuur over basisvoorzieningen voor jonge kinderen wordt 'kwaliteit' omschreven als een gelaagd concept dat enerzijds structurele eigenschappen omvat die meestal bepaald worden door wetgeving, beleid en financiering (zoals begeleider-kind ratio, groeps grootte, opleidingsniveau en beschikbare professionele ondersteuning). Anderzijds gaat het over procesmatige eigenschappen (proceskwaliteit of 'pedagogische kwaliteit') van de voorziening. Denk daarbij aan de verschillende wederkerige interacties die kinderen, ouders en begeleiders dagelijks ervaren in de voorziening (tijdens activiteiten, dagelijkse routines, leefmomenten in de groep, breng- en haalmomenten,...) Men gaat ervan uit dat structurele kenmerken bepalend zijn voor pedagogische kwaliteit.

Het Pedagogisch Raamwerk voor de kinderopvang van baby's en peuters stelt dat pedagogische kwaliteit vorm krijgt in de samenwerking en dialoog tussen voorziening, kind, ouder en buurt (samenleving). Het schuift de volgende visie op kwaliteitsvolle kinderopvang naar voren:

'De kinderopvang van baby's en peuters in Vlaanderen draagt ertoe bij dat elk kind zich goed in zijn vel voelt, uitgedaagd wordt en zich verbonden weet met de mensen en wereld rondom zich. De kinderopvang wil samen met ouders gestalte geven aan de opvoeding. Tegelijk wil ze ook ouders steunen in de opvoedingsverantwoordelijkheid die ze dragen. De kinderopvang wil een plaats zijn waar elk kind, elke ouder en elke medewerker zich thuis voelt. Op die manier draagt de kinderopvang bij tot het realiseren van gelijke kansen voor kinderen, maar ook voor volwassen mannen en vrouwen. Ingebied in warme relaties met anderen streeft de kinderopvang ernaar dat alle kinderen kunnen opgroeien tot volwassenen die vol vertrouwen in het leven staan en bijdragen aan een lerende, democratische samenleving, waar respectvol en duurzaam omgegaan wordt met elkaar en met de omgeving.'

In deze tekst vatten we recente onderzoeksbevindingen samen over het verband tussen professionele ondersteuning van medewerkers in basisvoorzieningen voor jonge kinderen en pedagogische kwaliteit.

Professionals werkzaam in voorzieningen voor jonge kinderen en hun gezinnen zijn niet alleen bepalend voor de pedagogische kwaliteit van de voorziening, ze zijn ook in staat die te verbeteren. Dat is niet enkel een waardevol uitgangspunt, het is ook een belangrijke bevinding uit het vele internationale onderzoek dat de laatste decennia gevoerd werd naar pedagogische kwaliteit van basisvoorzieningen (voor kinderen van 0-6 jaar en hun gezinnen) en hoe die verhoogd kan worden. Daaruit blijkt dat de pedagogische kwaliteit en dus de ervaringen van de kinderen en gezinnen (en vooral van zij die in kansarmoede leven) afhankelijk is van goed opgeleid, ervaren en competent personeel.

Opleiding én training

Onderzoek naar effectieve trainingsprogramma's toont dat opleiding en training belangrijkere voorspellers zijn voor de pedagogische kwaliteit van voorzieningen dan de leeftijd, ervaringen en mentale gezondheid van de professionals. Een hoger niveau van initiële opleiding blijkt samen te gaan met een betere pedagogische kwaliteit en meer stimulerende, warme en ondersteunende interacties met de kinderen en met ouders. Naast de initiële opleiding die mensen volgen, zijn vormen van werkplekleren en trainingen geïntegreerd in de werking van de voorziening onontbeerlijk. Internationale studies wijzen uit dat langdurige trainingsprogramma's gericht op het verbeteren van de pedagogische praktijk positieve effecten kunnen hebben in landen met een uitgebouwd systeem van basisvoorzieningen voor jonge kinderen en hoge opleidingsvereisten voor de professionals, maar ook in landen waar dat niet het geval is. Losstaande, kortdurende vormingen zullen de pedagogische praktijk echter niet verbeteren. Traditionele bijscholingen van één of twee dagen per jaar blijken weinig tot geen zichtbare effecten te hebben op het gedrag van professionals. Ze kunnen wel een invloed hebben op de attitude van individuele professionals en op de groepssfeer in het team, maar het effect op kinderen en ouders is verwaarloosbaar als de bijscholing geen onderdeel uitmaakt van een breder ondersteuningssysteem.

Welke ondersteuning is dan wel effectief?

Professionele ontwikkeling gericht op het verbeteren van de pedagogische kwaliteit van een basisvoorziening wordt het best gerealiseerd door medewerkers de kans te geven om te leren in groepen waarin gereflecteerd wordt op de eigen praktijk en waarbij een pedagogische coach of begeleider dit proces ondersteunt vanuit een wetenschappelijk onderbouwd pedagogisch raamwerk.

Zo'n proces van ondersteuning kan lang- of kortdurend zijn. Kortdurende interventies blijken positieve effecten te hebben als ze geïntegreerd zijn in de praktijk en als er gebruik gemaakt wordt van videofeedback (bvb. video-interactiebegeleiding). Het gaat dan over intensieve kortdurende programma's (zo'n 4 tot 20 sessies over een periode van 6 maand) waarin video-supervisie als instrument gebruikt wordt om de reflectieve vaardigheden van de begeleiders te stimuleren zodat zij de interactie met kinderen en ouders kunnen verbeteren.

Ook langer durende ondersteuningsprocessen kunnen effect hebben op de pedagogische kwaliteit. Het gaat dan over programma's van 1 tot 2 jaar waarin lezingen of workshops gecombineerd worden met continue pedagogische begeleiding door een coach op de werkvloer die het reflecteren in groep stimuleert. Zulke vormen van permanent leren die gedurende een lange periode worden georganiseerd en die verder bouwen op behoeften en participatie van professionals, blijken succesvol in het verhogen van het pedagogisch bewustzijn en professioneel inzicht.

Bovendien kan actieve betrokkenheid van de professionals bij deze vormen van permanent leren ertoe leiden dat zij hun rol gaan herdenken en zo beter kunnen inspelen op de noden van kinderen en ouders van verschillende socio-economische achtergronden.

Randvoorwaarden

Om bij te dragen aan het verhogen van de pedagogische kwaliteit moet de professionele ondersteuning aan enkele met elkaar samenhangende randvoorwaarden voldoen:

1. De actieve betrokkenheid van professionals: die is cruciaal om een verhoogd pedagogisch bewustzijn en meer diepgaande reflectie te realiseren. Het betrekken van professionals in veranderingsprocessen waaraan ze zelf sturing kunnen geven, heeft een grote invloed op hun praktische kennis en op hun professionele attitudes en begrip. Als ze daarin goed gecoacht worden, slagen professionals erin om zelf hun eigen denkbeelden en ideeën in vraag te stellen en bij te sturen.

2. Een gerichtheid op leren in de praktijk en dit in dialoog met collega's en ouders: professionele medewerkers moeten kansen krijgen en gestimuleerd worden om in groep

kritisch te reflecteren. In dit licht wordt gesproken over het 'deprivatiseren' van de eigen praktijk: professionals moeten worden gemotiveerd om de deuren van hun voorziening letterlijk en figuurlijk open te zetten voor anderen. Op die manier kunnen collega's elkaars praktijk observeren, elkaar feedback geven en gezamenlijk plannen. Door ook ouders toe te laten en deelgenoot te maken van de praktijk, kan bovendien niet alleen de dialoog met ouders verbeterd worden, maar kunnen ook stevige relaties met de buurt worden opgebouwd.

3. Begeleiding door een pedagogisch coach of begeleider tijdens kindvrije uren.

Supervisie en feedback worden het best ondersteund door een coach die het leren van elkaar faciliteert en die voor verbinding zorgt tussen verschillende vormen van bijscholing. Dit vraagt tevens een aangepaste werkcultuur en werkomstandigheden zoals kindvrije of consultvrije momenten om samen met collega's te reflecteren over de praktijk.

4. Het gebruik van specifieke instrumenten in overeenstemming met een coherent pedagogisch raamwerk:

door kennis en een goed gebruik van instrumenten en tools die het reflecteren bevorderen, kunnen professionals beter begeleid worden in het inbrengen van verschillende perspectieven in hun reflectie over het pedagogisch beleid van de voorziening en het eigen handelen. Goed onderbouwde tools zijn niet alleen een hulpmiddel voor de pedagogische coach maar kunnen ook bijdragen aan het leerproces van de professionals. Een coherent en gedragen pedagogisch raamwerk vormt het referentiekader of de basis van waaruit vertrokken wordt.

5. Het benutten en mobiliseren van de volledige organisatie:

het heeft weinig zin om enkel naar de individuele competenties van een professional te kijken, als het systeem waarin die werkt niet mee in rekening wordt gebracht. Een individu kan immers pas floreren indien het systeem hem of haar daarin ondersteunt. In dit kader kunnen we verschillende niveaus van competentie onderscheiden: een competente medewerker die werkt in een competent team dat meedraait in een competente voorziening. Die voorziening functioneert dan weer binnen een partnerschap of netwerk van andere competente voorzieningen en binnen een competente bestuurlijke omgeving, gemeenschap en socio-politieke context. Al deze niveaus staan idealiter in voortdurende wisselwerking met elkaar en bepalen in samenhang de kwaliteit van de voorschoolse voorziening. Een competente voorziening is in staat zich aan veranderende eisen aan te passen door reflectie over de eigen manier van werken mogelijk te maken. In een competent systeem werken medewerkers en externen samen aan kwaliteit. Door reflecties te delen en te bespreken met anderen (bijvoorbeeld collega's, ouders, externen) ontstaat een gezamenlijk leerproces waarin ze zoeken naar een gedeelde betekenisverlening aan concrete situaties.

Bronnen

De Schepper, B. Peleman, B. Sharmahd, N. Vastmans, S. (2017). *Group Reflection for Professional Development in ECEC*. Gent: Arteveldehogeschool en VBJK.

Eurofound. (2015). *Working Conditions, Training of Early Childhood Care Workers and Quality of Services—A Systematic Review*.

Europese Commissie (2018). *Voorstel tot Aanbeveling van de Raad betreffende stelsels voor onderwijs en opvang van hoge kwaliteit voor jonge kinderen*. Brussel: Europese Commissie.

Peeters, Jan. Peleman, B. (2017). The competent system at the intersection between research, policy making and practice. In L. Miller, C. Cameron, C. Dalli, & N. Barbour (Eds.), *The SAGE handbook of early childhood policy* (pp. 522–536). Sage.

Peleman, B. Lazzari, A. Budginaité, I. Siarova, H. Hauari, H. Peeters, J. Cameron C. (2018). Continuous professional development of ECEC quality: Findings from a European systematic literature review. *European Journal of Education*, 53(1): 9-22.

Slot, P. (2018). *Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review*. OECD Education Working Papers. No. 176. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/edaf3793-en>

Sharmahd, N., Peeters, J., van Laere, K., Vonta, T., De Kimpe, C., Brajković, S., & Giovannini, D. (2017). *Transforming European ECEC Services and Primary Schools Into Professional Learning Communities: Drivers, Barriers and Ways Forward: NESET II: Analytical Report*. Publications Office of the European Union.

Urban, M., Vandenbroeck, M., Van Laere, K., Lazzari, A., & Peeters, J. (2012). Towards competent systems in early childhood education and care. Implications for policy and practice. *European Journal of Education*, 47(4), 508-526.